

БӨЛІМ: БАЛАБАҚША

Ойынның бала тұлғасының қалыптасуына ықпалы

ЖАРИЯЛАНДЫ
10.02.2026СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/187091/>**Дуйсебаева Камшат Серикбаевна**

Тәрбиеші

“Зере”бөбекжай-балабақшасы

КІРІСПЕ

Қазіргі мектепке дейінгі педагогикада баланың тұлғалық дамуы мәселесі ерекше маңызға ие. Қоғамның әлеуметтік-мәдени өзгерістері, білім беру мазмұнына қойылатын жаңа талаптар мектепке дейінгі кезеңде тұлғаның негізін қалыптастыруды стратегиялық міндет ретінде алға қояды. Осы тұрғыда ойын әрекеті баланың жетекші іс-әрекеті ретінде оның тұлғалық қалыптасуының басты педагогикалық және психологиялық факторы болып саналады. Мектепке дейінгі жаста тұлға әлі толық қалыптаспағанымен, оның негізгі құрылымдық компоненттері — әлеуметтік бағдар, өзіндік сана, эмоциялық-ерік сапалары, мінез-құлықтық ұстанымдар осы кезеңде қарқынды дамиды. Ғылыми зерттеулерде дәл осы даму процесінің ойын әрекеті арқылы жүзеге асатыны дәлелденген. Ойын баланың қоршаған ортамен белсенді өзара әрекеттесуін қамтамасыз етіп, әлеуметтік тәжірибені меңгерудің табиғи жолын қалыптастырады.

Осы мақалада ойын әрекетінің баланың тұлғалық қалыптасуына ықпалы теориялық-әдіснамалық тұрғыдан талданып, мектепке дейінгі ұйым жағдайындағы педагогикалық маңызы ғылыми негізде қарастырылады.

Тұлға ұғымы және мектепке дейінгі жастағы даму ерекшеліктері.

Тұлға ұғымы педагогика мен психология ғылымында әлеуметтік қатынастар жүйесінде қалыптасатын, өзіндік санасы, құндылық бағдарлары, мінез-құлық нормалары мен жауапкершілік деңгейі бар тұтас құрылым ретінде қарастырылады. Тұлға дамуында биологиялық алғышарттармен қатар әлеуметтік орта шешуші рөл атқарады.

Мектепке дейінгі жаста тұлғаның келесі маңызды сипаттамалары қалыптаса бастайды:

- әлеуметтік мінез-құлықтың бастапқы үлгілері;
- өзін және өз әрекетін бағалау қабілеті;
- эмоциялық жауаптылық пен ерік сапалары;
- моральдық нормалар мен құндылықтарға бағдарлану.

Бұл кезеңде бала қоршаған ортаны тек бақылаушы ретінде емес, белсенді қатысушы ретінде қабылдайды. Ол өзінің ішкі қажеттіліктерін сыртқы әрекет арқылы қанағаттандырады. Дәл осы белсенділік ойын әрекетінде барынша айқын көрініс табады.

Ойын әрекетінің теориялық-педагогикалық негіздері.

Ғылыми әдебиеттерде ойын әрекеті баланың психикалық және тұлғалық дамуының жетекші формасы ретінде анықталады. Ойын барысында бала нақты мақсатқа жетуге бағытталған әрекеттерді жүзеге асырады, белгілі бір ережелерге бағынады және әлеуметтік өзара қатынастар жүйесіне енеді.

Ойынның педагогикалық мәні оның келесі ерекшеліктерімен сипатталады:

- еркіндік пен белсенділікке негізделуі;
- шынайы өмір құбылыстарын бейнелеуі;
- әлеуметтік тәжірибені модельдеу мүмкіндігі;
- тұлғалық мағынаға ие болуы.

Ойын арқылы бала өз әрекетінің субъектісі ретінде қалыптасады. Ол дайын мінез-құлық үлгілерін жай ғана қайталамай, оларды өз тәжірибесі арқылы қайта құрастырады. Бұл тұлғалық дамудың сапалық деңгейін арттырады.

Ойын әрекеті және баланың әлеуметтенуі

Баланың тұлға ретінде қалыптасуы ең алдымен оның әлеуметтену процесімен тығыз байланысты. Әлеуметтену – жеке адамның қоғамда қабылданған нормалар мен құндылықтарды меңгеру үдерісі. Мектепке дейінгі жаста бұл үдеріс негізінен ойын әрекеті арқылы жүзеге асады.

Ойын барысында бала әлеуметтік ортадағы өзара қатынастарды бейнелейді, адамдар арасындағы байланыстардың мәнін түсінеді. Ол өз әрекетін басқа балалардың әрекетімен үйлестіруге, ортақ мақсатқа бағынуға, өз мүддесін қоғамдық талаптармен сәйкестендіруге үйренеді. Бұл жағдай тұлғаның әлеуметтік жауапкершілігінің

қалыптасуына негіз болады.

Сонымен қатар, ойын барысында бала әлеуметтік нормаларды сыртқы талап ретінде емес, ішкі қажеттілік ретінде қабылдайды. Яғни, ережелерді сақтау мәжбүрлеу арқылы емес, ойынның логикасынан туындайтын қажеттілік ретінде жүзеге асады. Бұл тұлғалық дамудың тұрақты нәтижесін қамтамасыз етеді.

Ойынның эмоциялық-ерік саласына әсері.

Тұлғаның маңызды құрамдас бөлігі болып табылатын эмоциялық-ерік саласының дамуы мектепке дейінгі кезеңде ерекше қарқын алады. Ойын әрекеті осы саланың қалыптасуына қолайлы психологиялық жағдай жасайды.

Ойын барысында бала түрлі эмоциялық жағдайларды бастан кешіреді: қуану, ренжу, күту, толқу, қанағаттану. Бұл эмоциялар кездейсоқ емес, олар белгілі бір әрекетпен, мақсатпен және нәтижемен байланысты. Осы арқылы бала өз эмоциясын тануға және оны реттеуге үйренеді.

Сонымен қатар, ойын белгілі бір ережелер мен шектеулерді талап етеді. Бала әрдайым өз қалауына бірден қол жеткізе алмайды, кейде күтуге, өз әрекетін бақылауға мәжбүр болады. Мұндай жағдайлар ерік-жігердің, шыдамдылықтың, табандылықтың қалыптасуына ықпал етеді. Бұл сапалар тұлғаның кейінгі оқу және әлеуметтік әрекетінде маңызды рөл атқарады.

Ойын және өзіндік сана мен дербестіктің қалыптасуы

Өзіндік сана – тұлғаның өз мүмкіндіктерін, әрекетін және орнын түсіну қабілеті. Мектепке дейінгі жаста өзіндік сананың бастапқы элементтері қалыптасады. Ойын әрекеті бұл үдерістің табиғи ортасы болып табылады.

Ойын барысында бала өз әрекетінің нәтижесін бағалайды, жетістік пен сәтсіздікті сезінеді, өз мүмкіндігін салыстырады. Бұл өзіндік бағалаудың қалыптасуына негіз болады. Егер педагогикалық қолдау дұрыс ұйымдастырылса, балада адекватты өзіндік баға мен дербестік дамиды.

Ойын баланың бастамашылдығын да арттырады. Ол өз идеясын ұсынады, шешім қабылдайды, жауапкершілік алады. Бұл тұлғаның субъектілік позициясының қалыптасуын қамтамасыз етеді.

Балабақша жағдайында ойын арқылы тұлға қалыптастырудың педагогикалық маңызы.

Мектепке дейінгі ұйым жағдайында ойын әрекетін жүйелі және мақсатты ұйымдастыру тұлғалық тәрбиенің тиімділігін арттырады. Ойын балабақшада тек бос уақытты ұйымдастыру формасы емес, педагогикалық үдерістің ажырамас бөлігі ретінде қарастырылуы тиіс.

Тәрбиеші ойын барысында баланың тұлғалық дамуын жанама түрде басқарады: әлеуметтік қатынастарды реттейді, жағымды мінез-құлық үлгілерін бекітеді, эмоциялық қолдау көрсетеді. Бұл жағдайда тәрбиеші бақылаушыдан гөрі бағыттаушы рөлін атқарады.

Ойынға негізделген педагогикалық ықпал баланың ішкі мотивациясын сақтай отырып, тұлғалық дамудың табиғи жолын қамтамасыз етеді.

Қорытынды

Қорытындылай келе, ойын әрекеті мектепке дейінгі жаста баланың тұлғалық қалыптасуының әмбебап және тиімді механизмі болып табылады. Ойын арқылы бала әлеуметтік тәжірибені меңгереді, эмоциялық-ерік сапаларын дамытады, өзіндік сана мен дербестікті қалыптастырады. Ойын тұлғаның әлеуметтік, психологиялық және мінез-құлықтық негізін қалайды.

Сондықтан мектепке дейінгі тәрбиеде ойын қосымша әдіс емес, тұлға тәрбиелеудің жетекші құралы ретінде ғылыми негізде ұйымдастырылуы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – Москва : Педагогика, 2011.
2. Эльконин Д.Б. Психология игры. – Москва : Владос, 2013.
3. Козлова С.А., Куликова Т.А. Дошкольная педагогика. – Москва : Академия, 2014.
4. Аралбаева Р.К. Мектепке дейінгі педагогика. – Алматы : Мектеп, 2012.
5. Сухомлинский В.А. Балаларға жүрек жылуы. – Алматы : Рауан, 2010.
6. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы. – Астана, 2020.
7. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту» ғылыми-әдістемелік журналы. – Алматы.

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.